

Número 3, desembre 1999

La public history – histoire appliquée: la història a l'empresa o el potencial de l'arxiu històric

Núria Jornet i Benito
Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
jornet@fbd.ub.es

Resum

El present article vol posar sobre la taula les aportacions que per al camp dels arxius han suposat les idees del que es coneix en el camp de la historiografia com a *public history* (món anglosaxó) o *histoire appliquée* (França). Malgrat que, com es veurà a continuació, la irrupció d'aquesta línia no és recent, la seva repercussió a casa nostra ha estat més aviat escassa, tot i que es donen algunes de les condicions favorables per a una bona recepció.

Història-empresa-arxiu. Aquests són els termes que conjuga aquesta línia de pensament historiogràfic. En poques paraules, i per iniciar el debat, l'organització pot treure profit del potencial analític i retrospectiu de la història. És clau, aleshores, l'existència d'una «funció arxius darrera d'aquesta acció històrica».¹

Sens dubte, l'interès pels arxius d'empresa o del «món del treball»² —per reprendre un terme que ha fet fortuna— no és nou. S'han volgut veure les primeres accions d'aquest reconeixement en l'Alemanya de principis de segle, quan a recer de la història econòmica a la universitat es descobreix el potencial dels arxius i es creen els anomenats arxius econòmics regionals, el primer dels quals se situa a Renània-Westfàlia el 1906. Paral·lelament, grans empreses com Krupp (1905) o Siemens (1907) estableixen els seus propis serveis d'arxiu.

Poc després als Estats Units, i en un context erudit semblant, el potencial de la documentació d'arxius d'empresa és advertit per les universitats i, més concretament, per les anomenades *business schools* (escoles de comerç), que inauguren les càtedres de la *business history* (història de l'empresa).³ En aquestes, l'arxiu d'empresa prenia la seva força en integrar-se en els anomenats *estudi de casos*: l'experiència empresarial extreta de l'arxiu pot ser una eina de diagnòstic i ajuda en la decisió i en la gestió de l'organització. Comença també aleshores la preservació de gran part d'aquests fons històrics en les mateixes universitats —aquest és un element diferenciat respecte a context europeu, a excepció de la Gran

Bretanya.

Fruit d'aquests primers passos fou, en la dècada dels quaranta i en la dels cinquanta i als EUA, la promoció i la conservació d'arxius de grans empreses, com ara Kodak o la mateixa Coca-Cola.⁴

Sota la influència dels EUA, la Gran Bretanya se sumava en els anys trenta a aquest moviment, amb la creació del Business Archives Council (Associació d'Arxivers d'Empresa) (1934),⁵ vigent encara ara. Poc després, la Universitat de Glasgow esdevenia una de les pioneres en la conservació d'arxius d'empresa.⁶

Fins aleshores, aquest moviment de presa de consciència del valor científic dels arxius d'empresa —constatat finalment a França i a Itàlia— potenciava l'arxiu històric en tant que «graner de la història. És a dir, l'arxiu com a font per a les recerques històriques: des de la renovada i puixant història econòmica sobretot, però també des de la història social o la història de la tècnica»⁷. En tot cas, però, era una història feta des de fora de l'empresa.

En la dècada dels anys seixanta i setanta s'inaugura una nova perspectiva. La consciència en la conservació i l'explotació dels fons empresarials no solament es *vendrà* per raons *extra-empresarials*, encarada a les recerques i les investigacions històriques —en el sentit més clàssic del terme—, sinó que es valorarà el potencial analític de la història —i amb ella els documents de l'arxiu— *dins de/per* l'empresa. En aquest nou sentit, l'arxiu serà vàlid com a base per a la construcció d'*història*, però també per àrees fins llavors desconegudes de la institució, com ara la gestió dels recursos humans, la publicitat i el màrqueting, les relacions públiques, per als departament d'afers legals, entre d'altres.

Naixia la història *aplicada* a la empresa: l'ús del capital memòria o de la retrospecció en qualsevol estratègia de l'empresa. Història aplicada, per tant, al present i articulada en funció de la demanda i dels destinataris (direcció, gran públic, clients, accionariat...) i en un ventall ampli de productes (audiovisuals, llibres commemoratius, anuncis, estudis de casos, projeccions de creixement de productes/mercats, planificació...).

Eren idees, en definitiva, nascudes de la *public history*, un corrent historiogràfic que prenia força en la dècada dels anys seixanta als Estats Units. En paraules d'un dels seus fundadors, la *public history* «és l'adaptació i l'aplicació de les habilitats i les perspectives dels historiadors per al benefici/profit de les organitzacions, tant públiques com privades».⁸ El context de la seva aparició havia estat la pèrdua d'oportunitats per als graduats en història en la sortida clàssica de la docència i la universitat i la reconversió vers *l'exterior*: aleshores «les habilitats dels historiadors podien ser funcionals tant fora com dins de la classe o de la carrera universitària/investigadora».⁹

A França, la filosofia de la *public history* prengué el nom d'*histoire appliquée-histoire conseil*, incidint en el terme d'*aplicació* en benefici de l'organització. A ambdós costats de l'Atlàntic ha estat desenvolupada per historiadors de diverses especialitats o diferents orígens, agrupats en agències *ad hoc*. És el cas a França de la Public Histoire, fundada el 1983 i liderada per Fèlix Torres —considerat, per altra banda, com un dels teòrics d'aquesta línia—, que ha treballat per a empreses com Yoplait o FranceTélécom¹⁰. Als Estats Units, els trobem més pròpiament amb el nom d'*historiadors-consultors*¹¹, tot i que sovint hi han tingut un fort protagonisme els mateixos arxivers de l'empresa, els *corporate archivist*.

Com argumenta Martine Mulle, *archiviste conseil* de l'agència Public Histoire, aquests *historiadors* tenen èxit i són a la llarga buscats per les empreses, perquè poden respondre a les demandes i als objectius de l'empresa: ja sigui amb programes de conservació selectiva de la documentació, amb una gestió racional de creació i manteniment d'arxius, com també amb programes de conservació de la memòria i la identitat interna de l'empresa, dissenyant una exposició a l'entorn d'una innovació tècnica o l'aniversari de la sortida d'un producte al mercat. De fet, si pensem en la reticència amb què en general han estat vistos els historiadors-arxivers per part de l'empresari —que hi ha vist algú extern que *remena* els seus papers—, l'avantatge d'aquests *nous* historiadors és evident.

En la història del naixement i de l'evolució d'aquests plantejaments, la dècada dels anys vuitanta suposa l'estabilització i l'expansió definitives. El context de crisi del moment fa que el recurs a la història o l'ús del seu potencial sigui especialment útil i profitós per a l'organització.¹² Un entorn canviant, competitiu, d'internacionalització dels mercats, de creixent complexitat en les empreses o d'innovacions tècniques freqüents, provocaria una pèrdua d'identitats en l'organització, cosa que generaria desarrelaments i inquietuds. El capital dels arxius i la seva explotació des del vessant de la *història pública* permetrien, entre d'altres elements, institucionalitzar la memòria de les empreses.¹³

Aquest és, certament, un dels usos o una de les aplicacions de la història: el fet que el *capital memòria* de l'empresa millora i facilita la identitat, la cohesió i la comunicació interna; en definitiva, la cultura corporativa de l'empresa. En aquest sentit, des de l'àmbit de la gestió empresarial i de la teoria de les organitzacions s'ha anat incidint en el fet que l'element humà, i amb ell el factor de cohesió comunicació, és una dada que no s'hauria de perdre de vista a l'hora de valorar l'èxit i la continuïtat d'una institució. O en altres paraules, la teoria de la necessària identificació del treballador amb la seva empresa o el fet que aquesta no solament s'explica per uns elements *objectius* —producció, venda...—, sinó també per alguna cosa més —unes arrels, unes imatges, una experiència...¹⁴

La «història aplicada» per a la construcció de la identitat interna, però també per a la identitat/comunicació externa. Des d'aquesta «aplicació», la documentació empresarial conservada pot ser explotada, en un programa de *public history*, com a element de relacions públiques. Relacions públiques en un sentit ampli: com a «programes per establir i mantenir una bona entesa entre l'organització i el seu públic». I entenent el públic també en un sentit ampli: des dels clients fins als mateixos empleats, als accionistes de l'empresa, passant per la mateixa comunitat -ciutat on s'arrela aquesta organització.¹⁵ Els plantejaments de la història aplicada poden facilitar la comunicació externa en ser usats com a eina de màrqueting i ajudar a construir la imatge corporativa, la identitat externa de l'empresa. En aquest sentit el recurs a la història, el passat, la tradició, els valors *de sempre*, és i està sent un reclam publicitari evident; els publicistes anoten efectivament com aquest «arrelament» o en altres casos la «nostàlgia» actuen com uns elements de persuasió oculta.¹⁶ En conclusió, la font de la memòria que representen els arxius pot ser aprofitada per l'empresa a través d'operacions tant de comunicació interna com externa¹⁷.

Fèlix Torres¹⁸ anota encara d'altres raons que perfilen la filosofia de la *public history - histoire conseil*, i ho fa lligant molt més l'eina de retrospectió —la història— a les estratègies del present de l'empresa. En primer lloc, remarca l'ús de l'anàlisi historico-retrospectiva en la política empresarial —planificacions, projeccions futures de creixement, cicle de vida dels productes...— buscant en el passat un mitjà d'avaluació del present o una

recerca de validesa. És en certa manera el recurs als estudis de casos, ja explotats per les escoles de comerç americanes en les primeres dècades del segle. Com esmenta G. D. Smith, consultor nord-americà, la història pot esdevenir un referent per a la gestió empresarial en oferir «una reserva d'analogies per definir problemes en el seu context»; i pot crear a més una «memòria col·lectiva de l'empresa que transcendeix més enllà de l'experiència a curt termini i canviant del seu personal».¹⁹ Des d'aquesta perspectiva caldria esmentar encara com el recurs a la història pot oferir una protecció real, uns beneficis en el mercat en un context altament competitiu: originalitat d'una idea o d'un producte, drets i patents...

La *public history* implica, en conclusió, una nova via d'explotació de l'arxiu històric d'empresa, aplicant el mètode històric en el present i dins l'empresa.²⁰ És una visió post-moderna de la relació passat-present: «El passat té futur [...], passat i present no són incompatibles i la modernitat pot conjugar-se sense problema amb la mirada retrospectiva».²¹ Es tracta, finalment, d'un concepte d'història *dins* l'empresa i no solament història *de* l'empresa, en el sentit d'aprofitar la recerca històrica, el mètode, per a qualsevol demanda o aplicació des del present de l'organització.

L'any 1976, el Consell Internacional d'Arxius avalava i potenciava en gran part les aportacions fins aquí esmentades en crear la secció dels Business and Labour Archives, que comptaria entre els seus referents amb la significativa frase: «l'arxiu per a la presa de decisions i per a la construcció de la identitat de l'empresa».

A l'Estat espanyol l'interès per l'arxiu d'empresa és més recent. A Catalunya, concretament, aquest interès s'ha vist potenciat en la darrera dècada pels estudis renovats d'història econòmica i pels plantejaments de la història local o microhistòria —aprofundiment en la industrialització catalana a través de l'estudi de casos. Una primera conseqüència d'aquest procés ha estat la revaloració de l'arqueologia industrial, del paper de la fàbrica-colònia en la història de l'art català, i, en darrera instància, la conscienciació en la conservació i l'inventari dels fons empresarials històrics. En aquest sentit, cal remarcar l'esforç fet en aquesta línia —tot i que els punts de la Llei d'arxius catalana no acompanya especialment—,²² sobretot des del sector dels arxius municipals. Sobresurten pel seu àmbit d'actuació els de Sabadell i Terrassa i, en un altre vessant, el paper més aglutinador de l'Arxiu Nacional de Catalunya, que des de la seva creació ha tingut com un dels seus objectius la recuperació d'aquest patrimoni industrial català. En aquest centre, d'per altra banda, s'ha establert l'Institut de l'Empresa a Catalunya, amb la finalitat de localitzar i recuperar fons d'empreses desaparegudes o vigents.²³ Cal anomenar en aquesta breu visió el paper de l'Arxiu Històric del Port de Tarragona, pioner entre la resta d'autoritats portuàries de l'Estat a coordinar el vessant del centre pròpiament històric i la pràctica arxivística i de gestió documental per als fons recents i contemporanis.²⁴ Un altre exemple, en un àmbit més ampli —reprenent el terme d'*arxius del món del treball* del CIA/ICA—, és l'Arxiu Històric de Comissions Obreres a Catalunya.

És evident, però, que tant aquesta necessària conservació/inventariació, com l'ús i l'explotació que se'n puguin fer des de l'àmbit de la *història pública*, dependran de la visió de l'arxiu que sapiguem vendre a l'empresari. Avui encara es constaten les pèrdues indiscriminades d'alguns «arxius que són història» —per reprendre el títol d'un article de Francesc Cabana. Com afirma aquest economista, si bé algunes empreses «s'adonen que la història és un actiu a considerar i mantenir [...], els grans bancs en general —excepte el BBV— estan tan interessats a saber qui era el seu pare i el seu avi com a saber la conjuntura econòmica de Mongòlia».²⁵

Potser el model de la *public history* hi ajudaria —en part?

¹ Maurice Hamon, Felix Torres, «L'histoire dans l'entreprise: les leçons d'une reconte», *Mémoire d'avenir. L'histoire dans l'entreprise* (Paris: Economica, 1987), p. 224.

² L'any 1993, i en el marc de les nacionalitzacions programades pel govern de François Mitterrand, s'impulsà el Centre des Archives du Monde du Travail (CAMT), situat a Roubaix (pas de Calais), amb la intenció de recollir els documents de les empreses nacionalitzades i altres dipòsits de fons d'empreses. La seva seu havia estat precisament una antiga fàbrica tèxtil.

³ La primera universitat fou la de Harvard —Harvard Business School— el 1908. En aquesta universitat s'establí el 1925 la Business Historical Society, dedicada a preservar els documents d'empresa i a promoure'n l'ús científic.

⁴ Susan C. Box, «Business archives in the United States: marketing in a changing environment», *Janus*, núm.1 (1997), p. 57-61.

⁵ Una de les institucions que, en aquest panorama, ofereix publicacions a l'entorn dels arxius d'empresa diversos i de qualitat. Destaca en aquest sentit la revista anual *Business archives*, com també la sèrie de fullets que acosten més directament la pràctica arxivística al món empresarial.

⁶ El dipòsit de fons en aquest universitat —Glasgow University Archives and Business Records Centre— va ser iniciat el 1959 precisament pel primer professor d'història econòmica; actualment acull una de les col·leccions d'arxius d'empresa més grans del món.

⁷ Un dels primers estudis de caràcter internacional sobre els arxius d'empresa plantejava ja en un capítol especial aquest «ús científic de l'arxiu d'empresa», base per a la construcció de la història en els seus diversos qualificatius: social, econòmica...Vegeu *Business Archives. Studies on International Practices* (New York: K. G.; Saur München, 1983). Vegeu també les paraules sobre aquest tema de l'especialista en arxius d'empresa francesa Isabelle Guerin-Brot en la ja clàssica obra *Les archives des entreprises: conseils pratiques d'organisation* (Paris: Archives Nationales, 1989).

⁸ Leslie H. Fishel, «Public history and the academy». En: B. J. Howe, E. L. Kemp (ed.), *Public history: an introduction* (Florida: Robert E. Krieger Publishing Company, 1986), p.12.

⁹ Leslie H. Fishel, «Public history...», p. 8.

¹⁰ Vegeu alguns dels seus *productes* així com altres agències d'*historiens-conseils* al dossier «Les archives: patrimoine et memoire vive de l'entreprise», *Archimag*, núm. 82 (març 1995).

¹¹ És el cas de G. D. Smith. Creador del Winthrop Group Inc., una agència d'historiadors consultors de l'empresa dedicada a escriure la història de moltes empreses, a elaborar estudis de casos o a consignar la memòria oral dels dirigents de l'organització.

¹² Susan C. Box constata aquest fet a l'hora d'analitzar els serveis d'arxius i

la seva explotació per part de grans empreses nord-americanes, com ara el Wells Fargo Bank, l'Anheuser-Busch, la Phillips Petroleum Company, Microsoft Corporation o la mateixa Coca-Cola. I esmenta alguns exemples de com l'acció de l'arxiver i l'ús de l'arxiu s'adeqüen als plantejaments de la *public history*. Susan C. Box, «Business archives in...».

¹³ Entre d'altres autors que esmenten aquesta idea del paper de l'arxiu història en èpoques de crisi i transformacions com a valor de permanència i element d'una cultura corporativa, vegeu Alessandro Lombardo, «Marketing the past within the firm», *Janus*, núm. 1 (1997), p. 51-56.

¹⁴ En el primer col·loqui sobre història aplicada, que va tenir lloc a Blois el 1985, s'esmenten diversos casos: el d'una empresa francesa d'electrodomèstics, creada el 1917 com a empresa familiar, que a finals dels anys setanta esdevé societat anònima i pateix una pèrdua de valors i creativitat importants; el recurs a la història en aquest marc va consistir a recuperar els dos valors que contribuïren al naixement i a la continuïtat de l'empresa —ajudar la mestressa de casa i aprofitar a petita escala el poder de l'electricitat— i lligar-los als valors del present —noves tècniques. Una altra empresa aeroespacial francesa va recórrer també al potencial dels seus arxius i de la seva història com a eina de cohesió, garantia i continuïtat perquè en cinc anys havia renovat un terç del seu personal i estava en un moment d'expansió de mercat. Aquesta crisi o transformació tenia el risc de provocar una pèrdua de memòria, un desmembrament intern. Vegeu les diverses contribucions referides a aplicacions diverses i casos pràctics a *Mémoire d'avenir: l'histoire dans l'entreprise...*

¹⁵ Alison Turton (ed.), *Managing business archives* (London: Butterworth Heinemann, 1991).

¹⁶ Carol Couture, Jean-Yves Rousseau, *The life of document: a global approach to archives and records management* (Montréal: Vehicule Press, 1987).

¹⁷ Des de l'òptica de la *histoire conseil* però incidint de manera especial en els arxius i la tasca de l'arxiver: Raymond Dartavell, *Les archives: aux sources de l'histoire des entreprises* (Paris: Les Éditions de l'Épargne, 1995).

¹⁸ Fèlix Torres, «Retours vers l'avenir: l'histoire dans l'entreprise». En: M. Hamon, F. Torres (dir.), *Mémoire d'avenir: l'histoire dans l'entreprise...*, p. 21-43.

¹⁹ George D. Smith, «Histoire appliquée et décision d'entreprise. Une point de vue américain». En: M. Hamon, F. Torres (dir.), *Mémoire d'avenir: l'histoire...*, p.131-139.

²⁰ És *estimulant* la presentació dels arxius de la Hewlett Packard a Silicon Valley, per exemple, capitanejats per la que és considerada una de les deganes dels arxivistes d'empresa nord-americans, Karen Lewis, *corporate archivist*: els arxius no són oberts al públic en general però són freqüentats pels empleats de la companyia: alts executius buscant punts de vista i decisions en el passat; advocats cercant informacions sobre drets i patents; el *training staff*, elements de la cultura corporativa, o el departament de vendes estudiant les *joint ventures* al Japó. «Silicon Valley's Librarian-HP's archivist has history of era in her hand», *Newsletter. International Council on Archives Section of Business and Labour Archives*, núm.1 (abril 1998).

²¹ Felix Torres, «Retours vers l'avenir...», p. 26.

²² Almenys si ho comparem, per exemple, amb d'altres països, com ara Itàlia, on són clares les diverses deduccions a nivell fiscal que l'empresari pot aconseguir si conserva i inventaria un fons empresarial d'alt contingut històric.

²³ Per a una panoràmica dels arxius d'empresa a Catalunya vegeu: Albert Taulé, «Les archives d'entreprise en Catalogne», *La gazette des archives*, núm. 168 (1995), p. 30-36.

²⁴ Coia Escoda, Mercè Toldrà, «Le patrimoine documentaire d'un port comercial: les archivess historiques du port de Tarragona», *La gazette des archives*, núm. 174-175 (1996), p. 377-385.

²⁵ Francesc Cabana, «Arxius que són història», *Avui*, 31 gener 1999, p. 43.

 guardando

Articles similars a BiD

- [Accions i reflexions en l'organització d'un arxiu monàstic : el Monestir de Sant Benet de Montserrat](#). Jornet i Benito, Núria. (2007)

Articles similars a Temària

- [El Archivo de la Banca Rodríguez-Acosta de Granada](#). Fernández Mesa, María Trinidad; Titos Martínez, Manuel. (2000)
- [La percepción de los archivos en el Antiguo Régimen hispano a través de fuentes indirectas](#). Vivas Moreno, Agustín; Martos García, Aitana. (2006)
- [Propuesta de un sistema de información documental para las televisiones locales](#). Caldera Serrano, Jorge; Rodríguez Rodríguez, Esther. (2005)
- [La legislación española y el derecho de acceso a la documentación de los archivos públicos](#). García Pérez, Mª Sandra. (2005)
- [Manuel Viñals de la Torre y el archivo de la inquisición de Barcelona \(1705-1723\)](#). Santiago Medina, Bárbara. (2005)

Articles del mateix autor a Temària

[Jornet i Benito, Núria](#)

[[més informació](#)]

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
Barcelona, desembre de 1999
<http://www.ub.edu/biblio> • [Comentaris](#)

 [Citació recomanada](#) • [Metadades](#)
[UB](#) • [Facultat](#) • [BiD](#)